

Olejniczak, Józef

Spotkanie Staszicowskie w Pile

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 43/1, 208-211

1998

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

³ Szczegółowe informacje na temat konferencji znajdują się w następującej publikacji – B. Wysocka: *Współczesna etnofarmakologia – Konferencja w Heidelbergu i jej pokłosie w środowisku polskich historyków nauki*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 38:1993 nr 4 s. 178–182.

⁴ Por. *Medicaments et aliments. Approche ethnopharmacologique*. Ed. E. Schröder, G. Balansard, P. Cabalion, J. Fleurentin, G. Mazars. W: *Actes du 2e colloque européen d'Ethnopharmacologie et de la 11e conférence internationale d'Ethnomédecine*. Heidelberg (Allemagne) du 24 au 27 mars 1993. Paris 1996 p. 149, 153, 243 i 258.

⁵ *Abstracts de 3 Colloquio Europeo di Etnofarmacologia I Conferenza Internazionale di Antropologia e Storia della Salute e delle Malattie*. A cura di Antonio Guerci. Genova – Italia 29 Maggio– 2 Giugno 1996.

⁶ Tamże p. 158.

⁷ Tamże p. 159.

⁸ Tamże p. 106.

⁹ Tamże p. 264.

Barbara Kuźnicka
(Warszawa)

SPOTKANIE STASZICOWSKIE W PILE

W dniu 26 września 1997 r. odbyło się w Pile pierwsze *Spotkanie Staszicowskie*. Inicjatorem takich spotkań jest prof. Zbigniew Wójcik z Muzeum Ziemi PAN w Warszawie. Podczas sesji staszicowskiej odbytej w Pile we wrześniu 1995 r. prof. Wójcik zaproponował, aby co dwa lata spotykać się w gronie badaczy i referować, ze szczególnym uwzględnieniem źródeł, najnowsze ustalenia dotyczące biografii Stanisława Staszica. Materiały te byłyby następnie publikowane w serii pod nazwą „Zeszyty Staszicowskie”. W ten sposób można by zebrać w jednym miejscu opracowania dające bądź to nowe spojrzenie na pewne wątki życiorysu Staszica, bądź też informujące o nowych źródłach i nowych faktach, odnoszących się do życia i działalności znakomitego uczonego, którego biografia – wbrew pozorom – kryje jeszcze wiele niewiadomych.

Myśl ta podjęta została i zrealizowana w postaci *I Spotkania Staszicowskiego*, którego organizatorem było Muzeum Stanisława Staszica w Pile. Podczas spotkania przedstawiono osiem referatów i komunikatów.

Rozpoczął prof. Zbigniew Wójcik, który przedstawił referat zatytułowany *O tzw. Staszicowskiej kolekcji w Zamościu*. Autor zajął się sprawą zbioru geologicznego, przechowywanego obecnie w Liceum Ogólnokształcącym im. Jana Zamoyskiego w Zamościu, a uznawanego za zbiór Staszica. Powołując się na źródła dotąd w sprawie nie wykorzystane, prof. Z. Wójcik wykazał, że twórcą tego zbioru

był Andrzej Zamojski (1800–1874), działacz polityczny i gospodarczy w Królestwie Polskim, syn Stanisława Zamojskiego (1775–1856), jednego z wychowanków Staszica. Ten ostatni jedynie pomagał w opracowywaniu rzeczonoego zbioru, a swoją kolekcję skał i minerałów po rozstaniu z Zamojskimi przeniósł do Warszawy, z czasem włączając ją do zbiorów Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (którego losy kolekcja podzieliła).

W wygłoszonym nieco później komunikacie pt. *Staszic i Wieliczka* prof. Z. Wójcik podjął próbę ustalenia szczegółowych dat pobytu autora *Ziemioródtwa Karpatów* w wielickiej kopalni soli. Danych w tym względzie dostarcza z jednej strony Staszica *Dziennik podróży*, z drugiej zaś księgi odwiedzin kopalni w Wieliczce. Problem w tym, że dane te nie są zgodne, a każdy możliwy do ustalenia fakt z życia Staszica, szczególnie do ubogiego w źródła okresu sprzed 1800 r., ma dużą wagę poznawczą.

Prof. Andrzej Abramowicz z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Łodzi przedstawił referat: *Stanisław Staszic między Buffonem i Cuvierem*, w którym rozwinął podjęte wcześniej rozważania, dotyczące poglądów Staszica w kwestii dawności świata i rodzaju ludzkiego oraz wpływu Buffona na stanowisko reprezentowane przez znakomitego pilanina. Obecnie prof. Abramowicz zajął się omówieniem wpływu Cuviera na Staszica. Analizując uważnie dzieła i wypowiedzi tego ostatniego zebrał wszelkie bezpośrednie powoływania się Staszica na prace francuskiego uczonego, wszelkie ślady przyjmowania bądź odrzucania jego idei. Tak głęboka analiza upoważniła autora do stwierdzenia, iż Staszic uznawał autorytet Cuviera w zakresie anatomii porównawczej i paleontologii, jednakże za Buffonem, a wbrew Cuvierowi, przyjmował, że chronologia dziejów Ziemi to „wieków niezliczoność”. Swoją referat prof. A. Abramowicz zakończył kilkoma uwagami na temat recepcji myśli Cuviera w Polsce.

Mgr Włodzimierz Cichocki z Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem przedstawił materiał przygotowany wspólnie z mgr Wiesławem Siarzewskim z Tatrzańskiego Parku Narodowego. W referacie pt. *Rozwój wiedzy o przyrodzie Tatr do początku XIX wieku* autorzy omówili publikowaną oraz rękopiśmienną literaturę przedmiotu, od najstarszych wzmianek o Tatrach, poprzez dość liczne, mniej lub więcej ogólne o nich dane w literaturze przyrodniczej wieku XVII (dotyczącej głównie południowej strony Tatr), do prac Rzączyńskiego, Kluka, Fichtela, Haqueta, Townsona, Genersicha. W zakończeniu podsumowano stan wiedzy o przyrodzie Tatr na początku XIX w., zestawiając ustalenia poprzedników Staszica w następujących grupach tematycznych: znajomość topografii i nazewnictwa tatrzańskiego, geologia Tatr, jaskinie tatrzańskie, wiedza o rzekach i jeziorach, poznanie klimatu, znajomość flory i fauny, podania baśniowe, spiski poszukiwaczy skarbów, gospodarka w Tatrach. Odpowiedź na pytanie, jaki był faktyczny wpływ prac poprzedników na dzieło Staszica, autorzy pozostawili dalszym szczegółowym badaniom.

Prof. Janusz Skoczylas z Instytutu Geologii UAM w Poznaniu przedstawił z kolei jeden z wątków kultu Staszica w Wielkopolsce. W referacie pt. *Recepcja działalności Staszica w niektórych publikacjach w Wielkim Księstwie Poznańskim* przedstawił zawartość tygodnika „Staszyc”, który wychodził w Poznaniu przez pierwsze półrocze 1889 r. Jego wydawcą i redaktorem był Józef Chociszewski, znany i ceniony wielkopolski działacz społeczny, publicysta i wydawca. Założenia programowe tygodnika określał podtytuł: „Tygodnik obrazkowy dla oświaty i rozrywki oraz mający na celu zachętę do zamięłowania oszczędności i pracy”. Chociszewski starał się osiągnąć ten cel propagując odpowiednie wzorce osobowe (tu nie tylko Staszic), drukując artykuły o oszczędności i pracy, stosowne powiastki i wiersze, całość ozdabiając licznymi rycinami. Pomimo wysiłków wydawcy, skrupulatnie odnotowanych przez prof. J. Skoczylasa, i ta inicjatywa wydawnicza Chociszewskiego padła. Pozostał jednak piękny przykład sięgania do Staszica jako wzorca osobowego, którego warto i trzeba naśladować.

Dr Stanisław Czarniecki z Instytutu Nauk Geologicznych PAN w Krakowie kontynuował rozpoczęte dwadzieścia lat temu rozważania poświęcone różnorodności postaw polskich geologów. Gruntowna znajomość dzieła Staszica pozwoliła mu wtedy sformułować pojęcie „postawy staszicowskiej”, której istota wyraża się w użyteczności nauki. Postawą odmienną, jeśli nie przeciwstawną, jest „postawa zuberowska”, której archetyp stworzył Rudolf Zuber. Zdaniem dr S. Czarnieckiego naczelną zasadą tej postawy jest podporządkowanie działań uczonego interesowi Nauki. Obecnie, w materiale pt. *Stanisław Staszic a Hugo Kołłątaj w geologii polskiej* dr S. Czarniecki sformułował pojęcie „postawy kołłątajowskiej”. Porównując obu znakomitych przedstawicieli polskiego Oświecenia, zwracając przy tym uwagę na paralelność ich biografii, autor dostrzegł w postawie Kołłątaja, jako badacza dziejów Ziemi, wyróżniającą go cechę: widzenie celu badań w rozszerzaniu wiedzy, szukaniu odpowiedzi na coraz to nowe problemy badawcze i to bez względu na warunki w jakich przychodzi to czynić.

Pan Włodzimierz Gerko z Ciechocinka przedstawił materiał pod wiele mówiącym tytułem: *Czynnik rządowy w zamiarach wzniesienia ciechocińskiej warzelni soli w okresie konstytucyjnym Królestwa Polskiego*. W powszechnej świadomości to Staszic jest uznawany za budowniczego tężni w Ciechocinku. W roku 1926, w stulecie jego śmierci, odsłonięto tam jego pomnik. Zniszczony w czasie ostatniej wojny monument zastąpiono w 1961 rzeźbą Edwarda Haupta, a umieszczona na nim tablica informuje: „Inicjatorowi budowy źródeł, tężni i warzelni soli w 125 rocznicę powstania Uzdrowiska Ciechocinek”. W rzeczywistości jednak Staszic miał niewiele wspólnego z eksploatacją i budową warzelni soli w Ciechocinku. To właśnie pokazał w swoim referacie p. W. Gerko, przedstawiając działania podejmowane tam w okresie Królestwa Kongresowego w oparciu o publikowane dokumenty rządowe.

W ostatnim z prezentowanych tematów mgr Józef Olejniczak z Muzeum Staszica w Pile przedstawił informację o nieznanym dotąd fragmencie *Dziennika*

podróży Stanisława Staszica. Przygotowana przez Cz. Leśniewskiego edycja tego dziennika (Kraków 1931) zawiera pewną lukę. Brak tam części notat z pobytu Staszica w Neapolu, od momentu przybycia do tego miasta, co nastąpiło 20 lub 21 grudnia 1790 r., do dnia 4 lutego 1791 r. Kilka stron autografu Staszica odnalezionych w dziale Zbiory Ikonograficzne i Fotograficzne Muzeum Narodowego w Warszawie częściowo wypełnia tę lukę. Ręczony rękopis to dwa krótkie fragmenty dziennika Staszica, z których pierwszy zawiera wrażenia autora z oglądania Neapolu w dniach od 11 do 13 stycznia 1791 r., drugi zaś to notatki z pobytu na Polach Flegrejskich, tj. okręgu wulkanicznym na zachód od Neapolu. Ten drugi fragment pozwala uzupełnić itinerarium Staszica (skrupulatnie przez Leśniewskiego zestawione) o kilka następnych miejscowości: Puteoli, Baia, Bacoli, Bauli, Miseno, Cume. Fragment dotyczący pobytu w Neapolu daje natomiast pełny przegląd spraw, którymi Staszic interesował się podczas swej włoskiej podróży: są tam uwagi o miejscowym rządzie, stosunkach społecznych, obyczajach, edukacji, sztuce – w treści bardzo charakterystyczne dla „badacza społeczeństw” jakim był Staszic.

Na zakończenie warto podkreślić, że materiały z powyższego spotkania są już kierowane do druku, w ten sposób również myśl publikowania „Zeszytów Staszicowskich” przestaje być tylko ideą – jest urzeczywistniana.

Józef Olejniczak
(Piła)

ZDROWIE I CHOROBA W ZMIENIAJĄCYM SIĘ SPOŁECZEŃSTWIE

Historia ogólnopolskich zjazdów socjologicznych sięga roku 1931 kiedy z inicjatywy Floriana Znanieckiego zwołano pierwszą Konferencję Socjologów Polskich. Odtąd badacze życia społecznego spotykają się na imprezach naukowych numerowanych „in continuo”, organizowanych przez tą samą korporację uczonych – Polskie Towarzystwo Socjologiczne. Tegoroczny zjazd został zorganizowany w Katowicach przez środowisko skupione wokół Instytutu Socjologii Uniwersytetu Śląskiego. Hasło naczelne imprezy brzmiało: *Śląsk – Polska – Europa. Zmieniające się społeczeństwo w perspektywie lokalnej i globalnej*. Celem była – jak podkreślił Rektor Uniwersytetu Śląskiego, Profesor Tadeusz Sławek, próba opisanie rzeczywistości społecznej sytuującej się wokół pojęć: „rekonstrukcja”, „regionalizm” i „renegocjacja dziedzictwa przeszłości”. Struktura zjazdu miała charakter trójstopniowy i składały się na nią: 4 sesje plenarne, 5 sympozjów i aż 43 grupy tematyczne. Ten formalny podział wyznaczył charakter i sposób prowadzenia obrad i, o ile na przykład, sesje plenarne miały charakter raczej „ceremonialny” o tyle rzeczywiste spory, dyskusje i „skakanie sobie do oczu”